

Szent-Abrahámi Mihály, mint dogmatikus.

IV.

Fejtegetéseink során elérkeztünk a dogmatikák gordiusi csomójához vagyis a christológiához. E pontnál válik meg: keresztyén-e valamely dogmatikus vagy sem?

A határozottan és következetesen unitárius, vagy mondjuk inkább így: a merőben rationalis állásponton álló dogmatikában christológiának helye nincs, mert a szerint a hitnek egyedül tárgya az Isten s az Isten dolgát, vagyis az üdvösségnek munkáját elvégzi egymagán az Istennek ígéje, az isteni igazság. A többi, — tehát az Istennek választott emberei, a próféták és vallásalapítók s köztük a legkiválóbb próféta és vallásalapító, a Jézus Krisztus is szintén hitalanyok és nem hittárgyak. Közöttünk és köztük csak is az a különbség, hogy őket az Isten egyéni kiválóságuknál fogva történeti eszközökként használta fel a maga ígéje, szóval az isteni igazság terjesztésére. Ugyanaz áll tehát Jézus Krisztusról is, a mit Pál apostol magáról és apostoltársairól mond: „Kicsoda azért Pál és kicsoda Apollos, ha nem szolgálak, kik által hittetek?” (I. Kor. 3.⁵.)

Ezt az álláspontot foglalja el többek közt Lang Henrik a maga „Keresztyén Dogmatikájá“-ban s épen azért ő egész következetesen ki is küszöböli rendszeréből a christológiát. S ugyan e törekvés jellemzi az újabbkori magyar unitárius dogmatikusokat is. „Jézus — mondja többek közt Vári Albert — mint a synoptikus evangéliumok által bemutatott történeti személy, tulajdonképen a hitnek nem tárgya, hanem annak kezdője és mutatója, az emberben levő istentudatnak kifejtője, a tökéletes élet képe, s mint ilyen nem tartozik a hit-tudomány körébe“. S ha csakugyan nem volna több, úgy igaza is volna. Ámde mi ép keresztyén hitünkben többnek tudjuk, mint a hit kezdőjének és mutatójának, többnek, mint pusztá tanítónak és erkölcsi példaadónak. A keresztyén hit kezdettől fogva maig voltaképen a Jézus vallástörténeti alakjához, hanem Jézusban a Krisztushoz, vagyis az élő Isten ama Fiához tapadt, a ki tegnap és ma és mindörökké ugyanaz, a ki nem csak volt, hanem van és lesz is mindenha, a

kíben magának a vallásnak eszméje testesült meg. Igen — mi Pál apostollal szólva — ha ismertük is a Krisztust test szerint (azaz, mint Jézust), mindazáltal most többé nem ismerjük (II. Kor. 5.^{16.})

A keresztyénség lényege minden időben a Jézusba, mint Krisztusba vetett hit vala. E hit az első tanítványok szívében addig, míg Jézus e földön velük együtt járt kelt, csak sejtésszerűleg élt, — de teljes bizonyosságra vált, midőn meghalt és feltámasztatott és nekik, mint e világot, bünt és halált meggyőző Ur, mint az élet fejedelme dicsőséges testben megjelent. S mint ilyet tapasztaljuk meg őt mi is hitünkben az evangéliumok alapján a Szent-lélek által. Azért mi benne hiszünk. Hisszük, hogy ő Isten országának s ez ország igazságának, az isteni igének nemcsak hirdetője, tanítója s egykor-akkor életében mutatója, hanem örök valósága, megtestesítője és megszemélyesítője. Hisszük hogy ő maga az Ige, a ki ujjáteremtette az ő Szent-Lelke által a világot. S mert ezt hisszük (és e hitünket, a mely öröklött bizonyosság az emberi szívében, melyet az emberi tudomány sem meg nem adhat, sem el nem vehet mitőlünk), azért Jézusról, mint Krisztusról igenis beszélünk a dogmatikában is.

Szent-Ábrahámi Mihály, a ki a maga dogmatikai rendszerét, mint láttuk, szintén positiv alapon, vagyis nem az emberi ész, hanem az isteni kijelentés álláspontjára helyezkedve építette fel, szintén beszél, s ez ok miatt kettős érdekel foglalkozunk az ő christológiájával.

Eleve is ki kell emelnem, hogy Szent-Ábrahámi a christológiában is páratlanul nagy dogmatikusnak bizonyul. Korát meghaladó mély vallásos és bölcselmi érzéssel úgy a Krisztus személyéről, mint a Krisztus művéről szóló tanából ki-rekeszt minden metaphysikai speculativ elemet.

A mi a Krisztus személyét illeti, kétségtelen dolog — s ebben Vári Albertnek is igaza van —, hogy e tekintetben az élő hit érdeke hamarosan háttérbe szorult s úgy a rabbinistikus theologiai, mint főképen a hellenistikus philosophiai képzetek tulzásba csapó irányba terelték a dogmatikai gondolkozást. Az alaptévedés, a mely az athanasiusi szentháromsági dogmában fogalmilag teljesen kijegőzödött, az vala, hogy azt az Igét, a mely Jézus Krisztusban történetileg megtestesült és személyes alakot öltött, már az ő megjelenése előtt is az egy Istenen kívül és az egy Isten mellett, mint öröktől fogva személyesen létező isteni hypostasist, jазaz, mint egy második Istent fogták fel s ezzel a Jézus Krisztusnak, mint történeti személyiségnek igaz emberségét eleve illusoriussá tették, holott az Ige, mint örök isteni gondolat

és igazság, kezdetben csakis az Istenben vala személyes s Jézus Krisztusban személyessé csak történetileg lett volt.

Azért Szent-Ábrahámi — a nélkül, hogy Jézus Krisztusnak transzcendentális metaphysikai létele kérdését feszegetné — ott ragadja meg az ő személyiségét, a hol abban ránk nézve az isteni kijelentés kezdetét veszi, vagyis az ő földi léte kezdeténél s így emelkedik mind feljebb, fel a benne megtestesült Ige örök eszméjeig. Az ekként szoroson meghatározott körben azonban minden pontra nézve az evangéliumok alapján és a Szent-Lélek által beszél ő róla.

Először is behelyezi Jézus Krisztus személyiségét az üdvtörténeti keretbe. Az ószövetség az árnyékképek és jelképek kora volt. Ez a kor lejárván, Isten a maga akaratát teljességében kijelentette, megkötötte kegyelmének és irgalmának ujszövetségét az egész világgal. Ez ujszövetség egyetemes, utolsó és teljes tökéletes. Előkészítője Keresztelő János közbenjárója az Isten Fia, a Jézus Krisztus.

Aztán szól a Jézus Krisztus személyéről, közelebb az ő születéséről, életéről, haláláról, feltámadásáról, felmagasztalásáról vagy menybemeneteléről és Isten jobbára üléséről. Mint már jelentettük, a fogantatásnál és születésnél kezdi az Ur megismertetését, mert szerinte arról, hogy ő előbb is létezett volna, arról nincs az Írásban egy hely sem, a mely határozott bizonyosságot tenne és ezt igyekszik az idézni szokott helyek értelmének felderítésével ki is mutatni. A fogantatás és születés ismertetését egyébként egészen az evangéliumok szerint adja. Vallja, hogy Jézus Krisztus Dávid magvából származott, hogy anyja a boldogságos szűz Mária volt, kinek méhébe, a Szent-Lélek beárnyékozása és rászállása következtében Názáretben csodálatos módon fogantatott, Isten különös gondviselése alatt Betlehemben született s minthogy Istenen kívül atyja nem vala, azonnal Isten Fíának mondatott. A törvény értelmében nyolczadnapra körülmetélték s a negyvenedik napon a jeruzsálemi templomban az Urnak bemutatott a törvény szerint. Názáretben növekedett bölcsességben és testének állapotában, tizenkét éves korában a jeruzsálemi templomban a tanítókkal vitatkozott. Harmincz éves korában Keresztelő János által megkereszteltetett, az Ördögtől a pusztában megkísértetett. Az után hivatalát elkezdette: tanított és csodadolgokat cselekedett. Működése negyedik évében az egész emberi nemre hasznos, de kisértéseknek és szenvedéseknek kitett életét Judás Iskariotes árulása következtében halál váltotta fel. A zsidó főtanács halálra ítélte, Pilátus pedig, lázadástól tartva, az ítéletet végrehajtotta, Jézust két gonosztevő közé keresztre feszíté.

tette s itt az Ur Krisztus csodák, könyörgések és gúnyolások között lelkét a mennyei Atyának ajánlva kiadta.

Ezek a közönségesen ismert történeti adatok. Dogmatikai szempontból is fontos azonban Szent-Ábrahámának a Krisztus halálára vonatkozó megjegyzése, „Isten akarta — úgy mond — hogy Krisztus meghaljon s akarata előtt Krisztus önként meghajolt, — de Krisztus halála nem az isteni harag következménye, mert Krisztus ártatlan vala, hanem ép ellenkezőleg, az isteni szeretet kijelentése!” De ezt is csak melleleg emeljük ki. Lentebb, a Krisztusnak művéről szólva, ez álláspont elvi jelentősége ugyanis ki fog domborodni.

Krisztus halálának csalhatatlan bizonyítéka volt az ő eltemetése s elegendő ideig sirban maradása.

A poklokra szállást, mint külön üdvtörténeti mozzanatot Szent-Ábrahámának nem ismeri, hanem teljesen egynek veszi azt a halálban, sirban vagy koporsóban való tartózkodással; így hát ő azt még szintén az alacsonyság állapotához számítja s ennyiben inkább egyez a református dogmatikai felfogással, bár magának a ténynek értelmezésében attól lényegesen eltér, lévén a reformátusok szerint a descensus nem egyéb, mint a keresztre feszítettnek kimondhatatlan lelki kinja és gyötrelme.

Ezután áttér Szent-Ábrahámának a felmagasztaltatás állapotának ismertetésére. Ennek első foka a feltámadás, a mi hogy valósággal megtörtént, azt bizonyítja az üres sirbolt, a tanítványok bizonyágtétele és az életre kelt Krisztusnak 40 nap alatt történt különböző megjelenései.

Krisztus feltámadása közelebb ugyanazon testtel történt meg, a melylyel eltemetett, de halhatatlanul és — mint azt az egész Írás tanítja — Isten ereje által, miért is a Jézus Krisztus feltámadása az Isten hatalma és dicsősége s tanítása isteni volta mellett tanuskodik.

A felmagasztaltatás második foka a mennybemenetel. Ennek igazságát bizonyítják az apostolok, a kik tanúi voltak Krisztus felemelkedésének, de bizonyítja a Szent-Lélek kiöntése is. A valóságos halál igazolására elég volt 3 nap, a mennybemenetel azonban csak a feltámadás után való 40-ik napon történt, hogy a bizonyágtétezők a feltámadás igazságáról jobban meggyőződjenek s a lelki ország titkaiba bővebben beavattassanak.

E pontnál Szent-Ábrahámának ismét egy igen figyelemre méltó kijelentést tesz, a melynek éle voltaképp a lutheri christologia ubiquitás-tana ellen irányul. Abban teljesen egyetért a mi dogmatikusainkkal, hogy Krisztus emberi természete szerint (mert hisz ugyanazon, de halhatatlan testben támadott fel!) valóságos helybeli mozgással és láthatóképen (az Olajfák hegyéről s az ég felé néző apostolok szeme láttára) vi-

tetett fel a földről az égbe Isten legmagasabb királyi székéhez, — de „úgy látszik (szerinte), hogy a Mát. 28,²¹; 18,²⁰, Jel. 1, 13; 2, 1 stb. bibliai helyek sem czéloznak a Krisztus testének minden helyen való valamelyes szétömlésére, hanem inkább Krisztusnak ama gondját jelzik, melylyel ő hiveit az égből kormányozza és védelmezi.“ E pontra nézve tehát inkább a református dogmatikai felfogás felé hajllk, mint a mely szerint az Atya jobbja, a hol Krisztus ül, egy bizonyos hely a legfelsőbb égben, a mennyekben. (II. Helv. c. II.).

A felmagasztaltatás harmadik foka az Isten jobbján való ülés. E kifejezés Szent-Abrahámi szerint képes beszéd s azt jelenti, hogy az Úr Krisztus az ő mennybemenetele után állandó s Istenhez legközelebb levő dicső helyet nyert még pedig királyi és ítélő hatalommal. Látnivaló tehát, hogy e pontra nézve is inkább velünk evangélikusokkal, mintsem a reformátusokkal tart, a kik az Isten jobbja alatt bizonyos meghatározott helyet értenek. De azért mégis van némi különbség közté s köztünk is. Az evangélikus felfogás az „Isten jobbja“ képzetét minden érzéki vonástól megtisztítja s valóban mélységes szellemi értelmet visz bele, a midőn kijelenti, hogy „dextera Dei ubique est. Non est certus aliquis et circumscriptus in coelo locus: sed nihil aliud est, nisi omnipotens Dei virtus, in cuius possessionem Christus iuxta humanitatem suam realiter venit.“

S érzi Szent-Abrahámi is, hogy a feltámadás és mennybemenetel tényén alapszik voltakép a Jézusba, mint Krisztusba vetett hit elvi igazsága és az isteni ígéretek iránt való reménységünk. Azért e kettős tényből le is vonja Jézus Krisztus személyére vonatkozólag a szükségszerű következtetéseket.

Sarkalatos hittételekként állítja fel a Jézus üdvtörténeti életmozanatai alapján, hogy az ő személyében a prófétai jóvendőlések beteljesedtenek, vagyis, hogy 1) a Máriától született Jézus a Krisztus, a megígért Messiás s hogy 2.) a megígért Messiás, a Jézus Krisztus, természetére nézve igazi ember.

Állapodjunk meg e pontnál egy kissé. Mit ért Szent-Abrahámi Jézusnak, mint Krisztusnak igaz embersége alatt? Azt láttuk már, hogy ő Jézus Krisztus megismerését az ő földi megjelenésénél, fogantatásánál és születésénél kezdi, mert praeexistenciája iránt az írásból nem tud megbizonyosodni. Ebből a következnek, hogy tehát ő Jézus Krisztus igaz emberségét tisztán ethikai s nem egyszersmind dogmatikai szempont alá helyezi. Ha így volna, akkor hitből folyó tételt az ő személyére vonatkozólag felállítani épenséggel nem lehetne, más szóval őt nemcsak hogy isten-embernek, de sőt

igaz embernek sem lehetne tekinteni, mert arra az emberi személyre — neveztessek bár Jézus Krisztusnak az illető —, a ki csak ember — legyen bár ethikai szempontból még oly kiváló — vallási szempontból az „igaz“ jelzőt alkalmazni nem lehet. Vallási szempontból, vagyis az Istenhez való viszony tekintetében minden ember bűnös, mert — mint az apostol mondja Róm. 3₁₁ — „nincs igaz csak egy is“. Szent-Ábrahám ezt nagyon jól érezte, — azért — mint majd legott látni fogjuk — Jézus Krisztus igaz emberségét ő is dogmatikai alapra fekteti, s ezzel akarva nem akarva már eleve, eredeténél fogva kiemeli és elkülöníti őt a többi, fogantatásuknál és születésüknél fogva bűnös emberek közül s így — ha határozottan ki sem is jelenti — az ő személyében az isten-emberi életelv egységét vagy — mint a mi evangélikus dogmatikánk tanítja — az ő személyében a kettős, emberi és isteni természet egységét és közösségét hallgatólag elfogadja.

Azon előre bocsátott hittétel alapján ugyanis, hogy Jézus Krisztus földi atya nélkül a Szent-Lélek által fogantatott, szükségép rájut itt, a hol az ő igaz emberségéről szól, arra a másik hittételre, hogy Jézus Krisztus a többi emberekkel mindenben egyenlő, egyet kivéve t. i. a bűnt, a melyről — helyesen jegyzi meg —, hogy az az emberi természetet sem nem alkotja, sem ki nem forgatja. S ily értelemben — szintén egész következetesen emeli ki a dogmatikai szempontból vett igazi, vagyis büntelen emberség nagy jelentősége gyanánt, hogy annak felvétele nélkül üdvösségünk iránt bizonyosak nem lehetnénk azaz nem hihetnők, hogy Jézus a megígért Messiás, hogy bűneink az ő halála által kiengeszteltettek, s hogy az ő példaadása az Isten iránt való engedelmességben ható erővel bír bennünk.

Ezek után már most egész természetesnek találhatjuk, ha Szent-Ábrahám a Jézus Krisztus igaz emberségével kapcsolatban szintoly határozottan kiemeli az ő igaz istenséget is, vagyis hogy szintén sarkalatos hittételként állítja fel, hogy 3.) a megígért Messiás, az ember Jézus Krisztus, az Isten fia, és hogy 4.) az ember Jézus Krisztus, az Isten fia, igazi Isten.

Állapodjunk meg e pontnál is egy kissé.

Hangsúlyozva, hogy „jőlehet a Krisztus természetére nézve valódi ember,“ — azért úgymond mégsem kell őt közönséges embernek tartanunk, mert származásánál, méltóságánál és állapotánál fogva más emberek fölé magasztatott, s a közönséges halandók sorából kiemeltetett. Ő különös, még az angyalokénál is különösebb módon Isten fia, azaz ő Isten tulajdon és egyszülött fia, még pedig először is azért, mert míg

más emberek a teremtésnél fogva mondatnak Isten fiainak, ő neki Isten — a természet rendjén kívül — a Szent-Lélek erejével történt fogantatás és születés által adott lételt; továbbá, mert hivatalába senki másra nem illő módon avatott be, s mert Isten nem mértékkal adván neki a Lelket, oly nagy volt Istenhez való hasonlatossága bölcseségre, csodatévő hatalomra és szentségre nézve, hogy ő mintegy az Atya alakjában és képében volt s végre, mert a halálból feltámasztatott s mint az Atya javainak örököse a mennyben királylyá s mindeneknek birájává tétetett.

Mi hát a Jézus Krisztus voltakép? Szent-Ábrahámí erre azt a nyílt és határozott feleletet adja: az Isten fia, igazi Isten.

Maga is érzi e kijelentés nagy horderejét. Unitárius dogmatikus ajkáról ily kijelentés bővebb magyarázat nélkül el nem hangozhatik. Azért e tétel igazságának hosszabb fejtegetést szentel.

Először is egész általánosságban ismerteti az „isten“ szó különböző jelentéseit és alkalmazását. Sokakkal közös az. Az Írásban tulajdonítatik embereknek, angyaloknak, mert — mint az apostol is mondja -- sok isten és úr van. (I. Kor. 8, 5, 6.) De valójában csak egyet illet meg, azt, a kitől a többiek is mind függnék s ki ép azért az istenek Istenének (V. Móz. 10, 17.) is mondatik, s kihez hasonló nincsen (II. Sám. 7.²²).

Hogy az istenségnek minő ismertető jegye illet meg kit-kit, azt tehát nem magából a kifejezésből, hanem az alanynak, akiről állittatik, a természetéből kell megállapítani. Mikor az „isten“ szó alanyilag áll, a legfőbb Istent jelenti. Ily értelemben az Isten szó Krisztusra sehol sem alkalmaztatik.

Jézus Krisztusra vonatkozólag az ő istensége volta-kép egy azonos az ő uraságával, mert a mely okok miatt Krisztus mindeneknek ura, ugyanazon okok miatt isten is, és a mily természetű és terjedelmű az ő urasága, épen olyan istensége is. Ha urasága nem független, hanem függő, — istensége is az. Azért, amaz egy Isten, a kiből mindenek (Ján. 17.³.) a mi Urunk Jézus Krisztusnak, ki által mindenek, szintén Istene és Atyja, nem mintha az Atya nem volna Úr, a ki által mindenek; hanem mert Urrá, a ki által mindenek, Istentől nem tétetett senki a Krisztuson, az embernek fián kívül, s így az urak közül sem hasonló ő hozzá senki.

Ebből foly, hogy Krisztus istensége mindenen, még az angyalokén is felül áll, egyet kivéve, az Atyát; az Úr Krisztus tehát az Atyának alá van vetve (I. Kor. 15, 27.) s az Atya kiváltsági jogai a Krisztuséi előtt és fölött állanak.

Ime a subordinatio gondolata! S e gondolatot Szent-Ábrahámi alapos írásmagyarazattal igazolja is.

Kimutatja közelebbről, hogy Krisztus az Atyától függ, mert tőle kapta életét (Ján. 5,28.) hatalmát, uraságát (Máté 28,8; 20,23; Csel. 2,23 stb.) tudományát, szolgálatát; mert az Atya nagyobb nála (Ján. 14,28.), Isten a Krisztus feje (I. Kor. 11,3.) sőt Istene (Mát. 27,46; Márk 15,34 stb.) ő közbenjáró stb. De azért oly benső összeköttetés és szoros egység van köztük akaratra és egyetértésre nézve, hogy méltán mondhatja az Írás, miszerint az Atya a Fiúban és a Fiú az Atyában van (Ján. 10,38.) s hogy az Atya megismerése, mit az Írás a „látás“ szóval fejez ki, a Krisztus megismerésében benne foglaltatik (Ján. 12,45.), vagyis hogy a láthatatlan Istent (I. Tin. 6,16.) az Úr Krisztus által megláthatjuk (Ján. 1,18.). Ezért nevezi az Írás a Fiút a láthatatlan Isten képének (Kol. 1,15.), dicsősége fényének, s valósága vagy lényé kinyomatának (Zsid. 1,3.). A Krisztusban ugyanis testiképen (azaz nemcsak ábrázolatilag vagy árnyékszerűen (Kol. 2,9.) lakozik az istenség teljessége. De másfelől, ha (Fil. 2,6.) azt mondja, hogy a Fiú Isten alakjában volt Isten gyanánt, ugyanott a 9. 10. 11 versek megmondják azt is, hogy a Fiú volt Jézus Krisztus, sőt azt is, hogy minden hatalmát és méltóságát az Atyától kapta ajándékkul s az Isten iránt való engedelmissége jutalmául.

Szóval az Írás határozott különbséget tesz a Fiú és az Atya között s az elsőséget az Atyának tulajdonítja és ez igen természetes, mert a legfőbb dolog nem lehet egyenlő valamel mással; ennél fogva Isten, a legfőbb lény, csakis egy.

Vannak ugyan a bibliában egyes helyek, a mik első pillanatra a Krisztus örök istenségére engednek következtetni; így Ján. 10,30., a mely szerint az Atya és a Fiú egy, de ez egység mibenlétét, okát és módját maga Krisztus magyarázta (Ján. 17,11, 21,23.) s e magyarázatból kitűnik, hogy ott nem lényegbeli, hanem erkölcsi egységről van szó. Ugyanez áll eme szavakról: „mindaz, a mi a Fiúé, az Atyáé és az Atyáé, a Fiúé (Ján. 17,10; 16,15.). Itt viszont a birt dolgok közösségéről van szó, miket a Fiú az Atyának alárendelten bír s melyekért könyörög. S ha végre azt olvassuk a Krisztusról, hogy ő az „Alfa és Omega, az első és az utolsó, a kezdet és a vég“, — ezeket nem kell a szó szoros értelmében venni, mert ő igenis a kezdet, de nem, a kitől vagy a kiből, hanem a ki által lettek mindenek (Ján. 1,3.). A mindenség teremtetője a Jézus Krisztus Atyja; de az új teremtés a Jézus Krisztus által lett. Jézus tehát csak a gyülekezet vagy egyház kezdője és bevégezője. Róla e szerint nem mondható, mint olyanról, a ki született és megöletett, hogy

se kezdete se vége, hanem igenis elmondható arról, a ki a feltámadás után örökön úgy él (Jel. 1, 17, 18.), hogy semmi változást nem szenved sem állapotában, sem tanítmányában, a mi az evangélium hirdetésének kezdete óta mindig ugyanaz volt és ugyanaz leszen (Zsid. 13, 8.).

Ez Szent-Ábrahámi tana a Jézus Krisztus személyéről.

Ha immár a mondottak után feltesszük a kérdést: ki tehát szerinte a Jézus Krisztus? úgy a feleletet röviden a következőkbe foglalhatjuk.

Szent-Ábrahámi egyike azon dogmatikusoknak, a kik a Jézus Krisztus igaz emberségét komolyan veszik s a doke-tizmus veszedelmét minden áron kikerülni akarva, az isteni természet, illetőleg személyiség örök praeexistenciáját feláldozzák, csakhogy a történeti emberi személyiséget megment-sék. Szerinte Jézus Krisztus embernek és istennek mondható ugyan, de nem oly értelemben, mintha benne két ellentétes alany vagy személy egyesült volna, mert az alany csak egy, tudnillik maga az ember Jézus Krisztus, hanem igenis ez az ember, a ki velünk — a bűnt kivéve — mindenben egyenlő, földi élete folyamán fokról fokra feljebb és végre egyenesen isteni méltóságra emeltetett. Épen azért az emberség az ő személyében természet szerinti, mert ő embernek született az istenség ellenben csak méltóság, a melyre felemeltetett, Más szóval: az ember fia természet szerint ember; az Isten fia természet szerint nem Isten, vagyis nem a legfőbb Isten, nem az, a ki az Atyja. Ép úgy, mint a hivek is Isten fia, de nem természet szerint istenek, noha az isteni természetnek ők is részesei (II. Pét. 1, 4.).

De mert Jézus Krisztus, ha nem is öröktől fogva való Isten, elvégre emberből mégis csak isteni méltóságra emel-tetett és igazi Istenné és Úrrá tétetett, — ez Istentől jutal-múl nyert isteni méltóságában megilleti az istentisztelet, a mi az ő — hálaadással összekötött — imáadásában és segít-ségül hívásában áll.

E tisztelet alapja Krisztusban az ő bölcsesége, melynél fogva gondolatainkat belátja, az ő hatalma, mely szerint minket halhatatlansággal megajándékozhat és megbüntethet; az ő jósága, melynél fogva teljesíti azt, a mit helyesen kérünk.

Épen azért, a kik a Krisztust tisztelik, nem emberben bírnak s nem embertől kérnek segítséget, mert a Krisztus immár megelevenítő lélek (I. Kor. 15, 45.), kire ezt a dicső-séget maga az Isten terjesztette ki, anélkül, hogy ez által a maga dicsőségét megrövidítette volna. És így a Krisztust tisztelve, sem több fő Istent nem tisztelünk, sem az Isten imáadását meg nem osztjuk s meg nem kisebbítjük, mert akkor is s az által is tiszteljük Istent, ha az ő parancsa következ-

tében a Krisztus iránt tiszteletet nyilvánítunk s benne az ő hatalmát felismerjük.

De azért mégis van némi különbség az Atya és Krisztus iránt való tisztelet között. Az Atya ugyanis segítségül hívható a Krisztus segítségül hívása nélkül is, a mint ez a Mi Atyánkban történik.

Látni való mindebből, hogy Szent Ábrahámának a Krisztus személyére vonatkozó tana voltaképp csak a kiinduló pontra nézve tér el a mi evang. egyházi christológiánktól, — a végső pontban ellenben teljesen találkozik azzal. Nem tanítja ugyan a Jézus Krisztus személyében az isteni és emberi természet örök metaphysikai és supernaturális egységét (unio personalis) s ebből folyólag mit sem tud az örök emberi természetnek kettős állapotáról, közelebb lealacsonyodásáról, de tanítja a történeti emberi természetnek, az igaz emberségnek felmagasztaltatását, isteni méltóságra emeltetését. Más szóval nem vallja az Isten emberrélevését, hanem igenis vallja az ember istenné levését. S mert ezt őszinte meggyőződéssel vallja, — azért Jézus Krisztust a hit tárgyává teszi s mint ilyennek, a mint személyiségét, úgy működését is kiemeli a közönséges emberi keretek közül s beszél az ő üdvözítő tevékenységéről, közelebb elhivatásáról és hivataláról.

Lássuk tehát ezt is közelebbről.

A mi Jézus Kristusnak üdvömvét illeti, e részben Szent Ábrahámí vert nyomokon halad ugyan, de kora dogmatikusaiaval szemben mégis óriási haladást jelez, mondhatnók korát századokkal megelőzte.

A Krisztus személyébe vetett hit voltaképp az ő művén alapszik. A milyen a mű, olyan a személy s viszont a milyen a személy, olyan a mű.

A dogmatörténetből tudjuk, hogy Jézus Krisztus művét általában két egymással ellentétes alapon és szempontból fogták fel, a szerint, a mint annak vagy egyik vagy másik oldalára fektették a hangsúlyt. Az egyik felfogást — azt, a melyik merőben az isteni oldalt tartja szem előtt — dogmatikai, a másikat — azt, a melyik inkább az emberi oldalt tartja szem előtt — ethikai felfogásnak nevezhetjük. Voltaképpen mind a kettő páli alapokra megy vissza azzal a különbséggel, hogy míg Pálnál a két szempont elvi egységbe olvad, — a későbbi dogmatikusoknál ama szent egység kisebb nagyobb mértékekben megbomlik s egyoldalúságba vész.

Mindkét egyoldalú felfogásnak a középkorban találják meg claszikus képviselőit. Az ó-kor e részben meddőnek bizonyult, a mi különben egészen érthető dolog. Az ó-kori atyák minden érdeklődése ugyanis nem a Krisztus művére

hanem személyére irányult. De a mint a Krisztus személyére vonatkozó egyházi dogma teljesen kialakult, — legott behatóbban kezdtek foglalkozni az ő művével is. Így találta meg a váltságelmélet a maga nagy hőseit, Anselmust és Abälardust.

Anselmus Jézus Krisztus személyében s így hát művében is az isteni oldalt ragadja meg s „Cur Deus homo“ cz. iratában arra a kérdésre felel, hogy miért lett Jézus Krisztusban az Isten emberré? Nem lehet feladatunk, hogy az ő váltságelméletét részletesen ismertessük. Elég, ha alap gondolatára mutatunk rá. Isten emberré lett, hogy mint ember az emberiség bűneért a bűn által megsértett Istennek teljes helyettes elégtételt nyújtson. Jézus Krisztusban, különösen az ő halálában, mely a mi bűneinkért elszenvedett büntetés, tehát helyettes engesztelő áldozat vala, a végtelen sértésért a végtelen elégtétel megadatott s ez alapon az ő érdeme nekünk beszámíttatván, Isten és a bűnös emberiség között a normális viszony helyre állt, a kiengesztelődés megtörtént.

Látni való ebből, hogy tehát Anselmus szerint az incarnatio lényege merőben dogmatikai mozzanatban keresendő s hogy az Isten és a bűnös emberiség között való abnormis viszony jogi alapokon rendeztetik. Röviden: Jézus Krisztus halála az isteni harag kijelentése, a bűnös emberiség bűneért való büntetésnek elszenvedése s így a helyettes elégtétel megadása.

Egészen más alapon indul meg és egészen más eredményre jut Abälardus. Ő Jézus Krisztus személyében s így hát művében is az emberi oldalt ragadja meg s váltságelméletét az ethikai mozzanatra építi fel. Szerinte Isten Jézus Krisztusban s különösen is az ő halálában nem büntető haragját, hanem irántunk, bűnös emberek iránt való végtelen kegyelmét és szeretetét mutatja ki. „Úgy szerette Isten e világot, hogy az ő egyszülött Fiát adá stb.“ S ez üdvény nyel célja, hogy minket a Ffú tana (praedicatio) és példája (exemplum) révén az ő igazsága ismeretével felfegyverezzen és kijelentett szeretete erejével magához ragadjon s sziveinkben iránta való viszont szeretetet gerjessen. Más szóval hogy az ő Jézus Krisztusban, s főként ennek halálában irántunk való végtelen szeretete megtörje a mi ellenszegülésünket.

A róm. kath. egyházban Aquinoi Tamás segítségével Anselmus tana győzött azon hozzátétellel, hogy a Krisztus halálának elégtétele és érdeme teljes tökéletes (satisfactio perfecta), hogy az eltörlé az eredendő bünt, de a keresztség után elkövetett bűnökért maga az ember tartozik per Christum érvényes elégtételt tenni.

Evangelikus egyházunk szintén az anselmusi váltságant

fogadta el s ennyiben a róm. kath. egyházzal egyazonos alapon áll, de eltér attól, amennyiben kijelenti, hogy a Krisztus halálának elégtétele és érdeme nem magát az eredendő bűnt, hanem annak csak súlyát, vádját törli el, s épen azért a kereszttség után is csak a Krisztusba vetett hit által állhatunk meg Isten előtt. Szóval, hogy Krisztus érdemén és nem a mi érdemünkön, illetőleg cselekedeteinken fordul meg üdvösségünk.

Lássuk már most mely alapon s irányban indul meg Krisztus műve tárgyalásában Szent-Ábrahámi Mihály?

Szent-Ábrahámi, amint azt már az ő Krisztus személyéről szóló tanából is sejtethetjük, határozottan Abälard álláspontjára helyezkedik. Határozottan elveti a helyettes engesztelő áldozati halál és elégtétel gondolatát és kijelenti, hogy „a Krisztus halála az Isten és a Krisztus irántunk való kimondhatatlan szeretetének legnyilvánosabb bizonyossága (Rom. 5, 6-8). Isten ugyanis az ő jósága által indítatva elhatározta, hogy az Úr Krisztus önként és az irántunk emberek iránt való szeretetből folyólag kegyetlen halált szenvedjen az emberi nem megváltásáért. A Krisztus pedig az Atya akaratának annyira engedelmeskedett, hogy mindazon dolgokban, melyeket érettünk s bűneink megbocsátása végett az Atya ő tőle megkivánt, öneki teljesen eleget tett, s számunkra a bűnök megbocsátásának és az örök életnek kegyelme megadatott. Mert jóllehet az egyik ember szenvedései a másikéi nem lehetnek oly módon, mint például a pénz, de azért vehetők úgy, hogy azokból a másokra jótétemény és haszon származhassék: Isten is, ki a bűnbocsátás jogát bírja, irgalmasságánál fogva becsülte annyira az Úr Krisztus engedelmességét. Azért az ő halála elégséges váltságdíj ugyan az emberi nemzetért, de mégis úgy, hogy — Isten végzése szerint — csak a hívőknek és engedelmeskedőknek válik hasznára.“

E lényeges elvi szempont alá helyezi Szent-Ábrahámi Jézus Krisztus művét. Egyszerű szavakkal szólva, szerinte sem azért halt meg a Jézus Krisztus, hogy megszerezze részünkre az Isten szeretetét, hanem ép ellenkezőleg meghalt, hogy halálában teljesen kimutassa az Isten irántunk való végtelen kegyelmét és szeretetét s ez által minket is Isten iránt való szeretetre gerjessen.

Abban azonban már egészen a hagyományos dogmatikai eljárást követi, hogy Jézus Krisztus művét részleteiben szintén a hármast hivatalt keretében tárgyalja, de mégis egy nagy különbséggel. Míg ugyanis más korabeli, sőt még későbbi és mai dogmatikusok Jézus Krisztus hármast hivatalt egymással szerves összefüggésbe hozni nemcsak hogy nem

tudják, de még csak meg sem is kísérlék, — ő hangsúlyozva kiemeli, hogy „Jézus Krisztus hármias t. i. prófétai, papi és királyi hivatalát, bárha szorosán összefüggenek, egymással sem összetéveszteni, sem úgy elválasztani nem szabad, hogy az idvezítésnek ügyét csupán az egyiknek tulajdonítsuk, mert ez a három hivatal az emberi nyomorúság különféleségéhez képest, különbözőkép szolgál arra, hogy a bűnből és örök haláltól való megváltatásunk a legteljesebben eszközöltessék.“ De egységes alapra mindamellett ő sem tudja azokat visszavezetni. Érti az egység szükségét, de azért a hivatalokat mégis az egységpont megjelölése nélkül egymás mellé rendeli. Ennek oka, hogy valamint Jézus Krisztus személyiségének, úgy művének voltaképi lényegébe nem hatol be.

Jézus Krisztus személyiségének örök lényege az istenfluság. Isten fia Isten ereje nélkül *contradictio in adjecto*. Szent-Ábrahámi a születésnél kezdi az ő megismerését. Itt jelentkezik alaptévedése. Az Isten Fia, mint örök Ige, volt minekelőtte testté, azaz emberré lett. S a tény, mit Szent-Ábrahám is elismer, t. i. hogy az ember Jézus Krisztus nem közönséges módon, hanem a Szent-Lélektől fogantatott, ép azt akarja kifejezni, hogy Jézusban az Ige maga lépett a világba, vagyis, hogy ő már születése pillanatában Isten Fia volt, vagyis egy oly személyiség a történeti lét körében, kire öröktől fogva irányult az Isten szeretetakarata és világczélja. S e szeretetakarata és világczél az vala, hogy a testté lett Ige, vagyis a Jézus Krisztus, mint az ő egyszülött fia által itt e földön a maga üdvországát alapítsa meg. S tényleg Jézus egész élete, minden ténykedése arra irányult, hogy mint Isten fia Isten erejével az Isten országát megvalósítsa. A mint tehát ő maga, úgy az ő országa sem e világból való, sőt egyenesen oly ország, amely e világot meggyőzi. Azért lévén ő mint Isten Fia, maga az Úr és Király, élethivatása is ország, királyság, szóval országalapítás.

Ebből foly, hogy Jézus Krisztus nem csak lett, nemcsak felemeltetett Isten Fiáva, Úrrá és királylyá, hanem már eredetileg, mint Isten Fia, mint Úr és király jelent meg, noha a világ, sőt maguk az ő tanítványai is csak földi élete bevégezése, közelebb feltámadása után ismerték fel benne az Isten Fiát, Urukát és királvukat. A királyság tehát az az egységes szempont, a mely alatt személyét is, művét is fel kell fogunk. Igen ő király volt mindég, az volt alacsony-sága állapotában is s épen ez biztosítja az ő prófétai és papi működésének igazi értékét is. Ha nem volt volna Isten Fia, Úr és király, — egy sorba esnék más nagy emberekkel, más prófétákkal és papokkal, — de ő igenis Isten Fia, Úr és

király volt mindég s így prófétasága is királyi prófétaság, papsága is királyi papság.

Közelebből királyi működése egyfelől Istentől az emberiségre, másfelől az emberiségtől Istenre irányult. Az első viszonylatban, mint királyi próféta kijelentette nemcsak szóban, hanem egy egész élet tényében Isten akaratát, — a megvált ígét, melyen országa nyugszik s ez a kegyelem s szeretet ereje. S viszont a második viszonylatban ő mint királyi pap, az Ige ereje által megváltott emberiséget személye közösségébe vonva képviselte Isten előtt és így végrehajtá a kiengesztelés nagy művét.

Szent-Ábrahámi ez egységalapig nem hatol, hanem, igaz, hogy Jézus Krisztus szenelyére vonatkozó tanaihoz híven, beszél külön-külön úgy a prófétai, mint a papi és királyi hivatalokról s nem a személyiség királyi lényege alapján fogja fel a prófétai és papi ténykedést, hanem a prófétai és papi ténykedésre alapítja a királyi méltóságot. Innét, hogy ő voltaképp Jézus Krisztusban csak az embert, de nála ellenmondásosan a Szent-Lélektől fogant, és büntelen embert) látva, közte és más próféták és papok között csupán foki különbséget állapít meg, a mikor is merőben érthetlenné válik a végső eredmény vagyis az ember Jézus Krisztusnak királyi, illetőleg isteni méltóságra emeltetése. S itt a lényeges különbség közte és köztünk. Mi onnét indulunk ki, hogy Jézus Krisztusban Isten Fia, az örök Ige lett testté, — azért az ő megdicsőíttetése érthető is, természetes is. Ő viszont onnét indul ki, hogy Jézus Krisztus természeté szerint csak ember, azért nála az isteni méltóságra felemeltetés érthetetlen és természetesellenes csoda.

De hogy a dologra térjünk: az Úr Krisztus tehát első sorban prófétai hivatást töltött be vagyis kijelentette, még pedig teljesebben és tökéletesebben, mint Mózes, az Istennek az emberek idvezítésére célzó akaratát. Ez akarat az evangéliom tanitánya, melyben nemcsak lelki ígéretek, hanem határozottan kifejezett parancsolatok is vannak. Krisztus tehát voltaképp egy új törvényadó. Új törvénye a szeretet parancsa. De ez új törvény kihirdetése által az evangéliom igája nem lett nehezebbé a Mózes törvényénél, mert azt a hozzákapcsolt ígéretek nagysága és a Szent-Lélek kegyelme megkönnyítik s mert az ó-szövetségnek sem szertartási, sem bírói törvényei minket többé nem köteleznek.

Jézus Krisztus a maga prófétai hivatalának s ezen minőségében hirdetett tanításának tekintélyt és ható erőt adott, a mennyiben azt jövőndőléseivel, élete ártatlanságával, a milyen soha senkiben nem találtatott és különösen is csodatetteivel, a milyeneket ő előtte senki sem cselekedett volt

s végre méltatlan és keserves halála által, a melyet önként elviselt, megerősítette.

Szent-Ábrahádi álláspontja, a mint látjuk, a prófétai hivatal dolgában nagyjából egyezik a mi evang. egyházunk tanával, de mégis némi különbség forog fenn. A mi evang. egyházunk ugyanis Jézus Krisztust ha nem mondja is ki, éppen az ő személyére vonatkozó felfogásból kifolyólag királyi prófétának tekinti, a mennyiben határozottan hangsúlyozza, hogy ő benne a kinyilatkoztató személy (*λόγος του Θεού*) és a kinyilatkoztatott tartalom (*λόγος του Θεού*) egy és ugyanaz, vagyis, hogy ő maga az absolut isteni kijelentés s hogy éppen azért tőle mint „*λόγος ἄσαρκος*“-tól ered, a pogány és zsidó világban szétszórt ige (*σπειρατικὸς ὄσ*) és az előkészítő és Krisztusra vezérlő törvény is s hogy benne, mint „*λόγος ἑνσαρκος*“-ban vagyis mint Jézus Krisztusban valósult meg és valósul meg folytonosan elküldött Szent-Lelke által az emberiség körében a teljes isteni kijelentés. Más szóval: evang. egyházunk szerint Jézus Krisztus már prófétai hivatalánál fogva is közbenjáró (*μεσιτης*) vagyis az Isten és az emberek között való viszony értelmi rendezője és üdvözítő (*σώτηρ*) vagyis az isteni üdvismeretnek az emberiséggel való közlője. Ő tehát egy szóval: a prófétai vagyis az isteni akarat, kijelentő működés tekintetében is az Alfa és Omega a kezdet és a vég.

Egy tekintetben azonban Szent-Ábrahádi tana a prófétai hivatalt illetőleg a mi egyházunk és általán a korabeli dogmatikusok tanával szemben is határozott haladást mutat s ez az, hogy szerinte Jézus Krisztus, mint próféta az isteni akarat lényegét, nemcsak igéiben, hanem életében s különösen is szenvedéseiben és halálában is kijelentette. Közönségesen ugyanis Jézus Krisztus halálát a papi hivatal körébe sorozzák, holott az isteni szeretet-akarat legteljesebb kijelentése épen az a tény, hogy ő a hirdetett ige igazságát igaz fiúi engedelmességgel és hűséggel önkéntes halálában kimutatta s ekként az Istennek irántunk bűnös emberek iránt való véghetetlen kegyelmét és szeretetét megpecsételte.

Nagy tévedés azonban Szent-Ábraháminál, de az ő christológiai álláspontjából teljesen érthető, hogy ő Jézus Krisztusban is csak egy, a többiekénél mindnél, még Mózesnél is nagyobb, közönséges emberi prófétát és egy új törvényhozót lát, holott a Jézus Krisztus királyi prófétaságával, mint az isteni akarat tökéletes kijelentésével s személyes megtestesítésével minden prófétia és törvény véget ért, mert betöltött, teljes igazságra jutott s Jézus Krisztus személyében az ő Igéje és Szent Lelke által él s mint élő és éltető hatalom uralkodik bennünk.

A prófétai hivatallal, közelebbről a Jézus Krisztus cso-

datetteivel kapcsolatban tárgyalja Szent-Ábrahámi a csodák kérdését is. Csoda alatt ő, mint ezt már említettük, nem természetellenes, hanem csupán természetfeletti, vagyis oly történéseket ért, amiket a közönséges természeti erőkből és azok ismert törvényeiből megérteni nem lehet, s a melyek által Jézus Krisztust illetőleg a természet teremtője, mint valamely megbízó és felhatalmazó levél által az ő isteni küldetését igazolta. Krisztus csodáit illetőleg azonban megjegyzi, hogy azok nemesnek egy sorba más közönséges csodákkal. Az ő csodái igazi csodák, a miket hivatalba lépése után azért vitt véghez, hogy hivatalának tekintélyt szerezzen általuk, továbbá, hogy az ő csodái nem érzéki csalódások, hanem valósággal megtörtént események és egynehányat kivéve az embereket hozzá édesgető valódi jótétemények voltak. S ha az általa véghezvitt csodákhoz még hozzávesszük azokat is, a melyek az ő születésével, halálával, feltámadásával és megdicsőítettésével, valamint a Szent-Léleknek az apostolokra való kiöntésével kapcsolatosak, úgy nyilvánuló, hogy az Úr Krisztusban megvolt az isteni küldetés csatkozhatlan bizonyítéka. Azért kötelességünk, hogy életünket a Krisztus tanításaihoz alkalmazzuk.

A Krisztus prófétái hivatala után Szent-Ábrahámi is az ő papi hivataláról szól, mint olyanról, mely ama mellé sorakozik.

A Krisztus papi hivatala szerinte általában az emberekért az Istennél végzendő ama cselekedetekben áll, melyek az emberi bűnök megbocsátása, a kegyelem trónjához vezető út erősítése, vagyis az örökélet megnyerése érdekében szükségesek. E hivatalnak tehát két része, vagy eljárási módja van t. i. az áldozattétel és az esedező közbenjárás. Mindakettőt, könnyebb megértés végett, az ószövetségi főpapi hivattal hasonlítja össze.

Az ószövetségi áldozatnál — ugymond — szoros különbséget kell tennünk az áldozattételre való előkészület és magának az áldozásnak ténye, vagyis az áldozat bemutatása közt. Az előbbit, a mi az állatok leöléséből állott, bárki elvégezhetette, de magát az áldozatot csakis a pap mutathatta be Isten előtt az oltáron. Így a Krisztus papi áldozattételében is a földön az ő halála által végzett előkészületet meg kell különböztetni a mennyei szentélyben végzett áldozattételtől, midőn mintegy a saját vérével behintve jelent meg az Atya előtt. A Krisztus engesztelő áldozata alatt tehát voltaképen nem az ő halálát, hanem az ő halála által a mennyben egyszer végbevitt, de örökre érvényes áldozattételét kell érteni. Az Írás szerint is Isten csak a feltámadás után nevezi Krisztust főpapnak, vagyis akkor, a midőn már a szentélybe bement

(Zsid. 5₅₁, 9_{11, 24, 26}) és az Isten s nem ember által állított valódi sátor áldozó papjává lett (Zsid. 8₂) mert ha földön volna, még csak pap se volna.

A Krisztus főpapi hivatalának második része az esedező közbejárás vagy közbenjárói kérés. Ezalatt Jézusnak nem a földön végzett munkáját, sem pedig valamely alázatos térde-léssel, esdő szavakkal s kiterjesztett kezekkel végrehajtott cselekményt kell értenünk, mert ez az Úr Krisztus királyi és dicső állapotával nem illenek össze, hanem inkább képletesen szólva a Krisztusnak a kereszten kiontott vére erejénél fogva az Isten színe előtt való folytonos megjelenését (Zsid. 9₂₄) és ott bűneink megbocsáttatásának és üdvözülésünknek szüntelen való gondozását és eszközlését és pedig a földi védő-énél hatékonyabb és biztosabb pártfogással.

Egyébként a Krisztus főpapi hivatala üdvös eredménnyének s az emberi nem megváltásának helyes értelmezése végett Szent-Abrahámi a következő szabályokat állítja fel: 1) Nem szabad csupán Krisztus halálában keresni az ő pap-ságának teljességét és a mi üdvösségünknek egész munkáját, mert így főpapi hivatalának többi részét fölöslegessé, vagy szükségtelenné tesszük. Igaz, hogy a szentírók gyakran említik Krisztus halálát és vérét az üdvösség dolgával kapcsolatosan, de ők ezt az ő három hivatalára való tekintet miatt teszik, vagyis azért, mert az ő halála által pecsételtetett meg az újszövetség, mert halála volt az út királyi hivatalához, mert halála az Isten és a Krisztus irántunk való szöretetének legnyilvánosabb bizonyosága s a Krisztus engedel-mességének legfőbb jele, mert halálában elviselt szenvedései által buzdíttatunk leginkább az iránta való tiszteletre és engedelmességre, mert halálát szokták összeköttetésbe hozni az ó-szövetségi véres áldozatokkal s mert végre tényleg az ő halálának a mi üdvösségünk s bűneink megbocsátása dolgában nagy ereje és hatása van. 2) A Krisztus főpapságát úgy kell magyaráznunk, hogy az isteni kegyelem és a bűnök megbocsátása számára hely maradjon, mert ha üdvösségünket a Krisztus érdemének tulajdonítanók, ez az érdem teljesen megsemmisítené az isteni kegyelmet s a büntetés a bűnök megbocsátását. 3) Vigyáznunk kell arra is, hogy a Krisztus engedelmességének és halálának csak akkora erőt tulajdo-nítsunk, hogy az által a mi hitünk és jócselekedeteink szükségtelenné ne váljanak s a vétkezés biztonságába ne követe-kezzék. Már pedig szükségtelenné válnának, ha ama fel-tételeket helyettünk más teljesítette, vagy ha azok elhanyagolása miatt helyettünk más büntettetett meg. 4) Isten más módon is is üdvözíthetett volna minket, de néki legjobbnak látszott legkedvesebb fiának keserves hálála. 5) Istent az

emberi nem iránt való könyörületre nem a Krisztus halála indította, hanem inkább irántunk való könyörületos szereteténél fogva adta a halálra a Krisztust. Így a mi üdvösségünknek főoka az Isten könyörületessége, közvetítő oka a Krisztus halála s feltétele a mi engedelmességünk; mert a bűnök teljes megbocsátásához a mi megtérésünk is kívánatik. 6. Az idvesség ezen munkájában Isten kijelentette a maga igazságosságát, mert az igazságtól ő sohasem tér el s mindenkinék megadja a magáét. Azért a mi megigazításunk nem a cselekedetek érdeméből származik, hanem ennek kegyelmes becléséből nyeri erejét; a Krisztusban ugyanis azok is igazak, a kiknek Krisztusba vetett hit által bűneik megbocsátattak. És a ki az ily kegyelemből való megigazítás által Isten iránt való vizontszeretetre nem gerjed, azt az Isten méltán bünteti. 7. Az Isten pedig ezt az igazságosságot mint független és szabados úr gyakorolja, mert 8. neki jogában áll a bűnöket megbüntetni vagy elengedni, vagy a büntetést elhalasztani, vagy pedig szelidebben alkalmazni a nélkül, hogy a bűnössel szemben igazságossága a legkisebb csorbát is szenvedné. — De már 9. az isteni igazságossággal ellenkezik az ártatlant büntetni. Mert a büntető jog előre felteszi a büntethetés (büntetendőség) jogát, mely jog az érdemteleniségből van, ez pedig a bűn. Tehát nincs büntetés bűn nélkül. Isten soha senkit sem büntet azért, mert úgy akarja, hanem azért, mert az illető bűnös megérdemli. Hogy ezt jobban megérthessük, meg kell különböztetnünk a szenvedéseket vagy ártalmas dolgokat magától a büntetéstől, mert nem minden csapás büntetés. A csapás isteni főúri jogon érhet minket, de a büntetés érdemi vagy ítéleti jogon. Azért, mikor ketten szenvedik ugyanazt, az nem ugyanaz. Más dolog tehát más miatt szenvedni, más vétsége miatt, alkalmából büntettetni. Ebből következik 10., hogy az Úr Krisztus helyettünk büntetést nem szenvedhetett, mert ő ártatlan volt. Kezes sem volt érettünk, mert Isten őt a mi gyengeségünk támogatása végett s isteni jóakarattól tette az ujszövetség kezesévé, hogy az isteni ígéretek teljesülése iránt ne kételkedjünk. Ha a helyettes elégtétel tanát elfogadnók, nem maradna hely az isteni kegyelemnek, mert ha a mi bűneink a Krisztus érdeméért elengedettek, akkor nincs szükségünk bűnbocsánatra. Abból is bizonyos, hogy a Jézus nem szenvedett a mi bűneinkért, mert mi mindnyájan elszenvedjük ezeknek méltó büntetését a halálban, a Krisztus pedig megtalálta ártatlan szenvedéseinek jutalmát a feltámadásban. Tehát mikor azt mondja az Írás, hogy a Krisztus a mi bűneinkért vagy a bűnökért vagy érettünk szenvedett, meghalt, ennek értelme az, hogy a Krisztus a mi bűneink

okából és alkalmából a mi javunkra, arra a czélra halt meg, hogy mi az örök halálunk, melyet megérdemeltünk volna, alája ne vessünk, ha t. i. az Isten akaratának engedelmeskedünk.

Ezek után az a kérdés, mi haszna vagyon tehát ránk nézve a Krisztus halálának? Erre e felelet 11., hogy Jézus a maga halála által az ujszövetséget megerősítette, hogy megszabadított a büntetéstől és annak félelmétől az által, hogy jogot szerzett nekünk az örök élethez és a halálos büntetést elhárítja rólunk; mert Krisztus a szenvedések által lett könnyörülő főpappá, élők és holtak birájává s megnyervén a teljes jogot és hatalmat arra, hogy bűneinket megbocsássa s örök életet ajándékozzon, bennünk bizalmat teremtett, továbbá, mivel a bűnök vádjától és a büntetéstől csak az szabadul meg, a ki hiszen a Krisztusban, ugyancsak a Krisztus halálának haszna, hogy példája, Isten szeretetének felmutatása, s a bűnbocsánat reményének szivünkbe oltása által megkönnyítette a bűnöktől való megszabadulást és megtisztulást. S mind e haszon nemcsak Krisztus halálából, hanem egész életéből árad reánk, de csak azon feltétel mellett, ha mi benne hiszünk, a bűnököt kerüljük és meggyűlöljük, Isten és Krisztus szeretetét megismerjük és a bűnök sokasága miatt az azok megbocsátása felől való bizodalomtól s az élet megjavításától vissza nem rettenünk.

Ez Szent-Abrahámi tana a Krisztus papi hivataláról.

De szerinte a prófétai és papi hivatal voltaképen csak lépcső a legfontosabb, vagyis a királyi hivatalhoz. S itt e pontnál legmélyebben pillant be Jézus Krisztus személyisége igaz lényegébe. Nyilván kijelenti ugyanis — a mire már fentebb czéloztunk —, hogy voltakép Jézus Krisztus működésének koronája a királyi hivatal. A jövendölés szerint király volt ő már születésénél s rendeltetésénél fogva s e méltóságának, bár alázott állapotban élt, már itt e földön bizonyos jeleit adta, — de valójában csakis feltámadása után mutatta azt ki teljességében. „Ma már — úgymond —, miután Isten jobbára ült, mindenek felett teljes és mindenekre elégséges hatalmat kapott az Atyától s ennek bizonyosága a Szent-Lélek pünkösdi napján történt kiöntése és hatásai.

Mindazáltal a Krisztus ezen hatalma alája van vetve az Atyának, mert az Atya a királyságról nem mondott le, de azért mégis oly nagy és széleskörű a Krisztusnak ezen királysága, hogy az Atyát kivéve, neki mindenképpen alája vannak vetve. S bár hatalma volna elpusztítani, azért mégis megtűri Krisztus ezen ő királyi országában az ő és az ővéinek sok ellenségét is, hogy ez által vitézkedő egyházának erejét kipróbálja. A világ végezetekor azonban teljesen megsemmi-

siti őket. Ennélfogva a Krisztus királyi hivatala nem egyéb, mint az Istentől Krisztusnak adott ama mindenek felett való hatalom, mely szerint az ő egyházát kormányozza, az ellenségek ellen védelmezi, híveit majd megjutalmazza, az ellenszegülőket pedig megbünteti. S a mennyei királyság nem pusztá czim, hanem Krisztus azt tényleg gyakorolja az által, hogy országában egyházi szolgálkat rendel, törvényeket ad s ezeket jutalommal és büntetéssel szentesíti, övéit gondozza, mint tagjait, juhait, lelkével segíti s ítéletet mond nemcsak a jelenben, hanem főleg amaz utolsó napon, mikor mindenek helyreállításának ideje leszen és dicsőségben eljövend.

S Krisztus ezen országa nem olyan, mint a világi országok, hanem változhatatlan és örökkévaló. Lelki ország ez, nem e világból való. A mi kötelességünk azért, hogy ezt a királyt tiszteljük, imádjuk, könyörgések, dicséretök és hálaadások által, magunkat az ő törvényeihez alkalmazzuk, mert a király akarata ellen senki sem árthat nekünk, ő pedig a gonoszokat félelembé ejtheti, a jókat megjutalmazza, a rosszakat megbünteti.

Ezzel — Szent-Ábrahámí dogmatikája véget ér.

Alláspontjához hiven az ő hitének Istenen és az ő Fián, a Jézus Krisztuson, mint az ujszövetség megalapítóján, fején és királyán s kiváltképen törvényadóján kívül más tárgya nincs.

A hívő feladata, hogy az ujszövetség a Krisztus országa körében az Istennek Jézus Krisztus által kijelentett akarata és törvénye szerint éljen. Ezt megteheti a Szent-Lélek által, a mi alatt Istennek amaz ereje értendő, a mely által az Isten az ő híveit megszentelte és lelki ajándékaival megtöltötte s a mely a mint az Úr Krisztust rendkívüli módon mérték felett, — úgy híveit is rendes úton megtölti, megvilágosítja és vezérli minden jóra.

Mindenről azonban már nem a dogmatika, hanem az erkölcsstan számol be. S tényleg Szent-Ábrahámí művének harmadik része már a keresztyén erkölcsstanról vagyis a keresztyén vallás feltételeiről szól.

E részben beszél közelebb a Szent-Lélekről, az Isten parancsolatairól, az emberek erkölcsi cselekedeteiről, a bűnökről, a keresztyének kötelességeiről még pedig különösen is az Isten és a Krisztus iránt való kötelességekről s az utóbbi körbe osztva, mint az Úr Krisztus parancsolatainak megtartásáról a szentségekről, a keresztségről és úrvacsoráról, majd a keresztyének önmagok és mások iránt való kötelességeiről. S végre egész külföld a negyedik részben szól a keresztyén vallás tagjairól vagyis az Úr Krisztus egyházáról s annak kormányzásáról.

Kétségtelenül igen érdekes dolog volna e részeket is közelebbről ismertetei, de ezuttal célznak csak az vólt, hogy Szent-Ábrahámit, mint dogmatikust mutassuk be. Dogmatikai álláspontjára vet világot az a tény is, hogy sok oly dolgot, a mi szerintünk a hit körébe vág, ő az erkölcstanba visz át. Ez nála a christológiai elvi felfogásnak szükség-szerű folyamánya.

Végezetül — ismétlésekbe bocsátkozni nem akarván — csak egy tényt óhajtok megállapítani s ez az, hogy Szent-Ábrahámiban kétségkívül egyik legnagyobb, majdnem azt merném mondani, páratlanúl álló magyar dogmatikusunkat tisztelhetjük. Megérdemelné, hogy művét szűkebb felekezete körén kívül is minél többen olvassák és tanulmányozzák, s megérdemelné, hogy nagy szellemének e szerény emléknél méltóbb emléket is állítsanak, bár a legméltóbbat kétségtelen maga állította önmagának a saját művében.

Dr. Masznyik Endre.